

SEBEȘ, CASA ZÁPOLYA

STUDIU ISTORIC PRELIMINAR-FAZA DALI

Elaborat de:
dr. Kovács Zsolt,
istoric de artă,
expert MCIN 170E
dr. Lupescu Radu
istoric de artă

Cluj-Napoca

2021

PAGINA DE SEMNĂTURI:

DR. KOVÁCS ZSOLT,

ISTORIC DE ARTĂ

EXPERT MCIN E170

[Signature]

DR. LUPESCU RADU,

ISTORIC DE ARTĂ

[Signature]

CUPRINS

INTRODUCERE	3
DESCRIEREA MONUMENTULUI	4
Tâmplăriile monumentului	11
Picturile murale	12
DATE ISTORICE	16
CONSIDERAȚII PRIVIND FAZELE DE CONSTRUCȚIE	23
PROPUNERI	25
BIBLIOGRAFIE	28
ILUSTRAȚII	

INTRODUCERE

Studiul istoric al sediului Muzeului Municipal „Ioan Raica” din Sebeș, jud. Alba, cunoscut în literatura de specialitate sub numele de casa Zápolya (sau Könighaus), și clasat în Lista Monumentelor Istorice (cod LMI AB-II-m-A-00354), elaborată de Ministerul Culturii în anul 2015, face parte din documentația necesară unui proiect de reabilitare a monumentului respectiv.

Obiectivul acestei cercetări a fost elaborarea unui studiu istorico-arhitectural cu principalele date istorice, cunoscute despre acest monument, conturarea diferitelor faze de construcție ale monumentului, descrierea arhitecturală a edificiului și documentarea elementelor de valoare istorică și a componentelor artistice ale monumentului în cauză, formulând totodată o serie de propuneri legate de lucrările de reabilitare propuse. Studiul nostru este completat de cercetările de parament efectuate de restauratorul de picturi murale Kiss Loránd.

DESCRIEREA MONUMENTULUI

Casa Zápolya sau Könighaus se află pe latura de nord a Pieței Primăriei (fosta Piața Mare/Grosser Platz) la nr. 4. Parcela aferentă imobilului este alungită având cca. 22 m lățime și 125 m lungime. Pe latura de sud este delimitată de Piața Primăriei, pe latura de vest de str. I. L. Caragiale (Schulgässchen, Sachsgasse), pe latura de nord de zidul de incintă al orașului medieval (str. I. L. Caragiale, Gasse hinter der Mauer, Hundsrückengasse), iar pe latura de est de un alt imobil.

Clădirea ocupă aproape toată lățimea parcelei, cu excepția unei fâșii de cca. 4 m prevăzută cu poartă carosabilă și care permite accesul în curte. Se compune din parter, mezanin, un etaj și acoperiș în patru ape. Unele încăperi de la parter au nivelul de călcare mai jos și formează mai degrabă un demisol. Clădirea are următoarele dimensiuni: 17,85 m (latura de sud), 22,56 m (latura de vest), 17,24 m (latura de nord), 22,42 m (latura de est), 8,05 m (înălțime fără acoperiș), 17,40 m (înălțime totală cu acoperiș).

Fațada principală a clădirii se află pe latura de sud, înspre Piața Primăriei. În partea inferioară este delimitată de un soclu simplu, iar în cea superioară de o cornișă bogat profilată. Între parter și etaj se află un brâu median. Parterul are decor în tencuială pe fâșii. Dispune în ax de o poartă carosabilă, iar pe ambele laturi de câte două ferestre fără ancadrament. Poarta, cu închidere în arc în mâner de coș păstrează batanți datând din sec. XIX. Singurul element decorativ al porții este cheia de arc realizată, se pare, din stuc. Registrul etajului este mult mai decorativ. Păstrează până în prezent aspectul său baroc. Cele șase axe ale ferestrelor sunt grupate câte două conform celor trei încăperi pe care le luminează. Câmpul ferestrelor este delimitat de lesene decorative din tencuială. Ferestrele au chenare simple din tencuială, cu partea superioară evazată, pervaz ceva mai pronunțat și parapet decorativ. Marginile laterale ale etajului sunt decorate cu colțari realizați din tencuială.

Fațada de nord a clădirii privește înspre curte. În prezent parterul și o parte a etajului este decopertat. Fațada are o cornișă simplă. În axul parterului se află gangul porții, la est două ferestre, iar la vest de gang urma unei ferestre, în prezent zidită. Toate aceste deschideri sunt amenajate din cărămidă și sunt vizibile și arcele de descărcare din cărămidă. Sub cele două ferestre se păstrează un ancadrament semicircular gotic de ușă (?) din piatră cu muchia teșită, care trimite la existența unei pivnițe sub tronsonul de est. La etaj se află o logie formată din șapte arce semicirculare. Parterul pare să fi fost construit din piatră de carieră și bolovani. Prin amenajarea deschiderilor și a unor reparații succesive din cărămidă, zidăria din piatră se păstrează doar pe mici suprafețe. Etajul este construit exclusiv din cărămidă.

Fațada de est a clădirii este în prezent decopertată. La construcția zidului au folosit cu precădere piatra de carieră și bolovanii de râu. Cărămida apare la amenajarea deschiderilor, nișelor și la unele reparații. Pe fațadă se remarcă două rânduri de console din piatră, cioplite destul de rudimentar. Primul rând, format din cinci bucăți, se află la cca. 2,5 m înălțime. În dreptul unora se pot remarca și locașurile de grindă. Al doilea rând, format din trei bucăți, se află la cca. 5,5 m înălțime. La nivelul parterului, în capătul de sud, aproape de poarta carosabilă, se poate observa urma unei uși zidite, cu arc dublu de descărcare din cărămidă, care permitea accesul în camera P6. În capătul de nord se află o nișă semicirculară din cărămidă, care odinioară era o ușă cu accesul în camera P4. Lângă această nișă, la stânga se află un fragment de arc din cărămidă. La etaj, în jumătatea de nord a fațadei, se află trei ferestre prevăzute cu grilaje moderne. Sub cel din stânga și între cele două din dreapta putem remarca câte o nișă destul de plată. În dreptul ferestrelor, mai spre sud, apare o altă deschidere semicirculară din cărămidă, în prezent zidită, cu depuneri de funingine. Fațada de est mai dispune de un segment situat dincolo de poarta carosabila, care atât la parter cât și la etaj are câte o fereastră. Pe această porțiune decorul parietal este identic cu fațada principală a clădirii.

Fațada de vest privește spre str. I. L. Caragiale. Este de asemenea decopertată. Materialul de construcție mixt cuprinde piatra de carieră, bolovanii și cărămida. Având în vedere că o mare parte a suprafeței fațadei este acoperită de contraforturi, la care se adaugă ferestrele și reparațiile ulterioare, este foarte dificil de stabilit materialul de construcție predominant utilizat în primele etape de construcție. În registrul inferior, mai ales în zona demisolului, apare preponderent piatra. Extensia barocă, în schimb, a fost construită preponderent din cărămidă. Capătul de sud al fațadei este delimitat de o arcadă așezată peste stradă. În rest este împărțită în șapte segmente prin șase contraforturi. Trei dintre ele, spre sud, sunt construcții istorice realizate din cărămidă, pe alocuri și bolovani de râu, așezate pe blocuri de piatră ecarisate. Dispunerea lor, în mod ciudat, nu are legătură cu structura casei. Ele de altfel sunt niște elemente adosate, deci ulterioare. Primul contrafort a fost demantelat probabil în etapa barocă și transformat în coș de fum. Al doilea contrafort susține și o arcadă peste str. Caragiale. Celelalte trei, spre nord, au fost construite cu ocazia restaurării casei în 1962-1964. Pe această fațadă ferestrele sunt dispuse pe trei registre. Primul corespunde demisolului, prevăzut cu trei ferestre de aerisire, câte unul pentru camerele D2, D3, D4. Modul lor de amenajare este identic, și folosirea cărămidei în jurul lor indică că probabil au fost deschise ulterior. În rest, la nivelul parterului nu sunt ferestre. Următorul registru se află la nivelul mezaninei. Aici sunt tot trei ferestre. De la nord la sud, prima corespunde casei scării, este fără ancadrament, însă păstrează tâmplăria și grilajul vechi. A doua fereastră este cea mai interesantă. Iluminează încăperea I2. Are ancadrament gotic din piatră, parțial zidit și transformat într-o fereastră mai mică prevăzută cu grilaj. Despre ancadramentul gotic

s-a presupus, pe bună dreptate, că provine de la o ușă și are trăsături stilistice identice cu ușa din camera P2.¹ Ambele sunt de factură gotică târzie, nu au legătură cu renașterea. A treia fereastră are dimensiuni reduse și corespunde încăperii D2. Este mai degrabă o fereastră de aerisire. La nivelul etajului se află cinci ferestre. De la nord la sud prima este de dimensiuni mai mici și iluminează casa scării. Următoarele două au arc de descărcare cu structură identică (cărămizi dispuse în mai multe rânduri). Corespund încăperilor E8, E9. Pe baza arcului de descărcare ultimele două sunt și ele identice, cu cărămizi dispuse într-un singur rând. Iluminează aceeași încăpere E7. Toate cele patru ferestre mari au grilaj nou, iar ultima fereastră are tâmplăria schimbată. Cornișa fațadei de vest este simplă, exceptând capătul dinspre sud, unde continuă cornișa fațadei principale.

Camerele de la parter, dispuse în anfiladă, alcătuiesc două tronsoane, de vest și est, de ambele părți ale gangului. Coridorul porții este împărțit în două segmente de către vechea poartă de acces a casei. Acesta dispune de un ancadrament gotic semicircular profilat, iar cheia arcului este decorată cu un blazon, din care se păstrează doar un fragment reprezentând o stea cu cinci colțuri și marginea blazonului. Ancadramentul este așezat pe trovanți și păstrează elemente ale balamalelor. A fost restaurat cu ocazia lucrărilor din 1962-1964. Poarta marchează aliniamentul fațadei casei medievale. Între această poartă și poarta actuală se află segmentul baroc al gangului.

Coridorul porții este pavat cu bolovani de râu. Are o boltă semicirculară prevăzută pe ambele laturi cu câte zece penetrații. Ele diferă ca mărime și formă în funcție de etapele de construcție ale casei. În dreptul ambelor porți se află câte o travee care permite deschiderea largă a porților spre interior. Unele penetrații sunt așezate pe console de piatră. În unele părți, cum ar fi extensia barocă și în dreptul încăperii P3, ele lipsesc. Nu numai penetrațiile, dar și consolele diferă ca mărime și formă. Pe segmentul baroc al gangului se află, zidite în poziție secundară, trei fragmente de ancadramente decorate cu blazoane din perioada renașterii. Unul înfățișează inițialele GB și un simbol identic cu cel de pe cheia porții principale, celălalt un semn de proprietar și anul 1584, iar al treilea anul 1617. În cazul în care ele provin de la ancadramente din casă și nu sunt aduse de altundeva, ar putea oferi indicii importante asupra proprietarilor casei.

P2

Este prima încăpere în tronsonul de vest. Are o boltă semicirculară pe direcția est-vest prin care diferă de direcția bolților din următoarele camere. Cele patru penetrații corespund celor două ferestre pe latura de sud, unei ferestre și unei uși pe latura de nord. Dintre acestea din urmă fereastra are un

¹ Anghel 2003, p. 201.

ancadrament gotic în segment de cerc, cu muchia teșită. Menoul a fost montat ulterior. Ușa are de asemenea ancadrament gotic, cu profilatură ceva mai simplă decât cel de pe fațada de vest, transformat în fereastră. Pe latura de vest se află o nișă, iar pe partea opusă ușa dinspre gang.

D1

Este o cameră de dimensiuni considerabile. A fost încăperea principală a casei medievale, care trebuia să aibă o ușă dinspre gang. În prezent accesul se face dinspre camera P2. Nivelul de călcare, pavat cu cărămidă se află cu trei trepte mai jos față de camera precedentă. Are o boltă semicirculară și dispune de câte o ușă pe latura de nord și sud. Dinspre gang este prevăzută cu o fereastră îngustă cu laturile evazate, care păstrează tâmplăria și grilajul vechi. Pe peretele de nord al încăperii, la 260 cm față de nivelul de călcare, se află cinci pietre ieșite în consolă formate din câte două piese, și o altă consolă la limita maximă a bolții. Rostul acestora s-ar putea clarifica prin cercetare de parament.

D2

Această încăpere se desfășoară pe direcția est-vest. Accesul principal este din gangul porții al cărui modalitate de boltire apare și aici. Bolta semicirculară cu penetrații este așezată pe console simple din piatră de carieră. Punctul de sprijin al bolții în cazul ultimei travee de lângă gang este mai înalt. Este pavat cu cărămidă. Nivelul de călcare este identic cu cel din camera D1 și cu trei trepte mai jos față de gang. Pe latura de nord se află o deschidere semicirculară care permite accesul în coridorul D5. Latura de est a deschiderii este așezată pe o fundație care a devenit aparentă prin coborârea nivelului de călcare cu ocazia restaurării din 1962-1964. Încăperea mai dispune de două ferestre mici pe latura de nord și vest. În colțul de sud-vest au amenajat un culoar vertical care trece prin mezanin până la etaj. Eventual urca până în **pod**.

D5

Este un spațiu mai îngust, un coridor ce permite accesul în camerele D3 și D4. Pavajul este realizat din cărămidă care coboară treptat, formând cu cele două spații menționate un demisol. Are o boltă semicirculară. În capătul de nord se află o nișă mică, patrulateră.

D3

Este un spațiu relativ mic. Accesul dinspre D5 se face printr-o deschidere în segment de cerc. Are boltă semicirculară și este pavat cu cărămidă. Încăperea dispune de trei ferestre de mici dimensiuni pe laturile de nord, vest și sud.

D4

Este ultimul spațiu de la parter/demisol al tronsonului de vest. Accesul se face dinspre D5 printr-o ușă cu ancadrament de piatră, semicirculară, având muchia teșită. Ancadramentul păstrează orificiile balamalelor, iar pe latura evazată a deschiderii locașul râtezului. Încăperea are pavaj din cărămidă și boltă semicirculară. Fereastra mai degrabă de aerisire decât de iluminare se află pe latura de vest. Sub fereastră peretele are un decroș, asemenea unei fundații la vedere. Pe latura de nord zidăria are o serie de iregularități. Prezintă și o deschidere largă, semicirculară, zidită. Din exterior, adică dinspre curte, în această zonă se poate vedea o fereastră zidită.

P3

Este un spațiu îngust în care odinioară era amenajată scara care ducea la etaj. Accesul se face dinspre casa scării (I1) printr-o ușă simplă, deasupra cu o fereastră de iluminare. Spațiul are tavan, nu este boltit. Podeaua și cele patru trepte păstrate sunt din cărămidă. Pe latura de est, dinspre gang, dispune de două ferestre mici. Sub cel de lângă ușa de intrare se află o nișă amenajată din cărămidă cu arc în segment de cerc.

P6

Camerele P4-P6 alcătuiesc tronsonul de est a clădirii. Camera P6 dinspre Piața Mare este cea mai mare. Ușa de acces se află pe latura de nord. Are pardoseală de cărămidă. Bolta semicirculară este decorată cu stuc de factură barocă. Bolta dispune de șase penetrații. Patru dintre ele, grupate în jumătatea de nord a încăperii, documentează suprafața medievală a încăperii, celelalte două, spre sud, având muchiile decorate cu stuc, aparțin de extensia barocă. Dintre acestea din urmă, unul corespunde ferestrei de pe latura de est, iar celălalt unei uși, în prezent zidite, spre gangul porții. Dintre penetrațiile din prima etapă, unul spre latura de est corespunde unei uși, în prezent zidită, având pragul mai jos față de actualul nivel de călcare. Urma acestei uși se poate observa și dinspre exterior. Pe latura opusă se afla o altă ușă, cu deschidere înspre gang, în prezent de asemenea zidită, cu pragul pe nivelul actual de călcare.

P5

Camera are o boltă semicirculară pe direcția est-vest, asemenea camerei D2. Penetrațiile sunt sprijinite pe două console de piatră, respectiv de o grindă care delimitează un tavan în capătul de est al încăperii. În această parte era amenajată foarte probabil o vatră de foc, astfel că presupunem existența aici a unei bucătării. Pavajul este din cărămidă. Ușa de intrare dinspre gang se află pe latura de vest. Celelalte două uși permit accesul în camerele P4 și P6. Singura fereastră a încăperii este amplasată pe latura de vest.

P4

Camera se află în capătul nordic al tronsonului de est. Are o boltă semicirculară cu patru penetrații. Dispune de o ușă înspre gang și o alta înspre camera P5. Pe latura de est se află o ușă de dimensiuni mai mici, cu arc frânt, în prezent zidită. Două ferestre sunt dispuse pe latura de nord, înspre curte, și una spre gang, în prezent zidită.

I1

Casa scării se află în colțul nord-vestic al clădirii. Scara se compune din două rampe delimitate de un podest. Podestul corespunde nivelului mezaninei. Este un spațiu cu boltă cu arc în formă de mâner de coș. Deasupra podestului sunt două travee de boltă cu muchii. O nișă mică se află în peretele de nord, respectiv o fereastră pe latura de vest.

I2, I3

Mezaninul se află deasupra tronsonului de vest al casei și este compus din două încăperi, I2 și I3. Accesul în prima încăpere se face dinspre podestul din casa scării. Camera are tavan așezat pe grinzi de lemn. Podeaua este turnată din beton. Fereastra se află pe latura de vest, iar pe latura opusă o mică nișă. Pe latura de nord se poate observa o ușă zidită care permitea accesul într-o tainiță amenajată sub rampa superioară a scării. Încăperea I3 se află cu o treaptă mai sus. Ușa ei păstrează un fragment de ancadrament gotic. Este pardosit cu cărămidă. Are tavan simplu așezat pe grinzi de lemn. În colțul de sud-vest se află culoarul vertical zidit care pornește din camera D2. Se poate observa, că structura acestui culoar este ulterioară față de zidul vestic al încăperii. Lângă această amenajare, pe latura de vest, au montat o fereastră mai mică.

La etaj camerele sunt dispuse pe aceleași axe ca și la parter. Tronsonul de vest cuprinde camerele E6-E9 și accesul în pod (E11), cel de est camerele E2-E4, iar axa de mijloc, care corespunde gangului de la parter, încăperile E1, E5, E10. Toate spațiile au tavan și pardoseală de scânduri. Spre deosebire de parter, aici toate încăperile au același nivel de călcare. Atragem atenția asupra faptului, că unele ferestre și uși montate pe zidurile de compartimentare sunt de fapt obiecte de expoziție.

E1

Este holul etajului cu acces spre casa scării. Pe latura de est se află două uși care permit accesul în aceeași încăpere E2. Pe latura de sud este amenajată o singură ușă, cu câte o fereastră pe ambele laturi. Ferestrele păstrează tâmplăria veche. Pe latura de vest se mai află o ușă cu acces spre camera E9. Holul este iluminat de arcadele semicirculare de pe latura de nord.

E2

Este ultima încăpere a tronsonului de est. Are două uși dinspre hol (E1), deoarece odinioară a fost împărțită în două camere, urma zidului despărțitor fiind vizibilă pe suprafața tavanului. Pe latura de sud se află o altă ușă și o nișă. Camera este iluminată de două ferestre pe latura de est și de două arcade pe latura de nord. Este singurul spațiu de la etaj unde nivelul de călcare urcă cu două trepte. Aici pardoseala de scânduri nu a fost înlocuită. În colțul de nord-est se află o sobă de teracotă.

E3

Camera are o fereastră cu tâmplărie veche pe latura de est și câte o ușă pe celelalte laturi. Cea de pe latura sudică este prevăzută deasupra cu o fereastră de iluminare. Lângă ușă se află o nișă/fereastră zidită.

E4

Este cea mai spațioasă cameră de la etaj. Are trei ferestre care privesc spre Piața Mare, două pe latura de sud, una pe latura de est. Ele păstrează tâmplăria veche barocă. Nișa ferestrelor coboară până la nivelul podelei, iar laturile evazate și închiderea lor sunt decorate cu panouri adâncite. Ușa de pe latura de nord, cu tâmplărie veche, permite accesul în camera E3, iar cel de pe latura de vest, accesul în camera E5. Tavanul are cel mai bogat decor în stuc. Cercetarea de parament a relevat un program complex de picturi murale. În colțul de nord-vest al încăperii se află o sobă de teracotă de pe la mijlocul secolului XX.

E5

Camera se află deasupra gangului, pe latura de sud. Are două ferestre care privesc spre Piața Mare. Ele păstrează tâmplăria veche. Nișa ferestrelor coboară până la nivelul podelei. Ușa de pe latura de nord, cu tâmplărie veche, permitea accesul în camera E10, iar cel de pe latura de est, accesul în camera E4. Tavanul are decor în stuc.

E6

Camera se află în colțul de sud-vest al casei. Are două ferestre care privesc spre Piața Mare. Ele păstrează tâmplăria veche barocă. Nișa ferestrelor coboară până la nivelul podelei. Ușa de pe latura de nord permite accesul în camera E7, iar cel de pe latura de est, accesul în camera E5.

E7

Camera are două ferestre pe latura de vest, înspre str. I. L. Caragiale. Ușa de pe latura de nord are tâmplărie veche, cea de pe latura de sud este mai recentă. În colțul de nord-est se află o sobă de teracotă de pe la mijlocul secolului XX. Pe peretele estic au fost identificate fragmente de pictură murală.

E8

Este o încăpăre mai îngustă cu o fereastră pe latura de vest și câte o ușă pe celelalte trei laturi. Tavanul este decorat cu un chenar în stuc.

E9

Este ultima încăpăre a tronsonului de vest. Dispune de o fereastră pe latura de vest și câte o ușă pe latura de sud și est. Aceasta din urmă păstrează elemente din feronerie veche. Pe latura de nord, în grosimea zidului, este amenajată o nișă închisă cu două uși.

E10

Această încăpăre se află în mijlocul casei. Pare să fi avut totuși trei ferestre care momentan sunt zidite. Două se aflau pe latura de nord și una pe latura de sud. Ele sunt vizibile din camerele învecinate. Ușile sunt dispuse pe toate cele patru laturi. Cea de pe latura sudică este zidită. Tot pe această latură se află un arc semicircular cu muchia teșită, zidită și ea. Mai remarcăm aici ușa cenușarului de la soba amenajată în camera alăturată, care apare și pe latura de est a încăperii. În apropierea tavanului se poate observa urma unei cezuri. Rostul și cronologia acestor elemente s-ar putea clarifica doar prin cercetare de parament.

Accesul în pod se face în colțul de nord-vest al casei, lângă loggia. Canatul ușii de intrare este articulat. După ușă, în peretele vestic, se află o mică fereastră. Sub scara de acces se află treptele unei scări mai vechi. Podul este străpuns de mai multe coșuri de fum zidite din cărămidă și tencuite. Ele păstrează ușile de vizitare și orificiile de aerisire. Structura de bază a șarpantei, cu două niveluri având panta frântă, datează din epoca barocă, însă a suferit o serie de modificări. Cu ocazia ultimei renovări astereala a fost complet înnoită. Învelitoarea din țiglă este de asemenea nouă.

Tâmplăriile monumentului

Clădirea păstrează o serie variată de tâmplării istorice, care documentează diversele etape de construcție și restaurările acestuia, mai multe dintre ele fiind exemple valoroase ale tâmplăriilor istorice.

- Cele mai vechi tâmplării păstrate ale edificiului se pot data în secolele XVII-XVIII. Între acestea se încadrează prima fereastră dinspre nord de la parterul fațadei vestice, care păstrează o ramă de lemn, pe care se observă pornirile despărțirii sale în formă de cruce. Acest tip de fereastră este tipică secolului al XVII-lea, fiind folosit în unele zone și în perioada secolului următor. O altă piesă care provine probabil din același epocă este foaia de ușă a vechii scări a casei (P3). De asemenea în podul casei se mai păstrează o foaie de ușă a cărei caracteristici trimit spre o perioadă anterioară marelui intervenții baroce de la sfârșitul secolului al XVIII-lea.
- Monumentul păstrează multe dintre tâmplăriile baroce din perioada reconstrucției casei din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, acestea fiind exemple foarte exigente și valoroase ale unor tâmplării baroce. Din seria acestor tâmplării fac parte ferestrele baroce ale încăperilor reprezentative de la etaj. Aceste ferestre, păstrate în camerele E3, E4, E5 și E6, au o structură tipică perioadei, fiind compuse dintr-o structură cvadipartită și având un singur strat. Păstrează și feronieriile lor originale. Tot la etajul clădirii se păstrează și mai multe tâmplării ale unor uși baroce, caracterizate de chenarele lor bogat profilate și în unele cazuri de feronieriile tipice (între camerele E3 și E4, E5 și E10, E7 și E8, și se pare între E3 și E10). Cu excepția ușii dintre E5 și E10, care prezervă și broasca sa barocă, în cazurile celorlalte nu se mai păstrează foile acestor uși in situ, însă în podul casei sunt depozitate mai multe tâmplării de uși, care provin cu siguranță de la etajul clădirii. Dintre acestea se remarcă o ușă barocă prevăzută pe partea sa superioară cu două ferestre. Tot în podul casei se mai păstrează două foi de ușă, probabil din secolul al XIX-lea, dar care păstrează feronieriile baroce (balamale și o broască tipică barocă). Pe lângă tâmplăriile păstrate în interioarele clădirii, o altă piesă frumoasă este și ușa de acces a casei scărilor, care are o structură compusă din două aripi, databile tot în secolul al XVIII-lea.
- Un alt strat important al tâmplăriilor clădirii îl reprezintă o serie de tâmplării de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Dintre acestea se remarcă poarta carosabilă a clădirii, dar sunt prezente atât la parter (de ex. ușile din P4 și P5), cât și la etajul clădirii (vezi il. 89)
- În camerele din tronsonul vestic de la parter se păstrează trei uși cu o tâmplărie din lemn de stejar (din D2 spre gang și spre D2 și D5, și din P2 spre gang), executate cu ocazia restaurărilor din anii 1960. Deși acestea sunt tâmplării destul de târzii, sunt exemple exigente ale unor tâmplării de lemn, și în consecință merită păstrate.

Picturile murale

În două încăperi de la etajul clădirii se păstrează picturi murale baroce, ieșite la lumină cu ocazia unor reparații anterioare. Pe perețele estic al camerei E7 apare o reprezentare cu o figură feminină, iar pe pereții de est și de vest ale sălii reprezentative din colțul sudestic al clădirii (E4) apar trei scene de dimensiuni mai mici, pictate în tehnica grisaille (cu nuanțe de gri), și prevăzute cu inscripții în limba latină.

Pictura de pe perețele estic din camera E7 prezintă un medalion eliptic așezat într-un panou dreptunghiular, decorat în colțurile inferioare cu motive vegetale. Partea superioară a medalionului este ornat cu frunze de acant. În medalion apare în fața unui fundal cu munți, înconjurată de vegetații acvatică, figura unui nud feminin culcat, pictată cu nuanțe de ocru. Pe partea stângă a reprezentării se disting detaliile unei draperii cu care a fost acoperită stânca pe care este culcată nudul feminin. Din păcate, aproximativ în axa sa centrală, imaginea este străpunsă de șanțul unei conducte electrice, care a deteriorat o parte a reprezentării, printre care și capul figurii feminine, dar pe partea stângă a imaginii se pot distinge încă detaliile mâinii drepte a figurii, cu care sprijinea capul, iar lângă aceasta se pot vedea și şuvițele părului său. Pe partea inferioară a medalionului apare următoarea inscripție, pictată cu litere anticva: ...*MA?TAS DORMIENS*. Ambianța acvatică și caracterul reprezentării indică, că pictura aceasta redă figura unei nimfe adormite, un tip de reprezentare destul de cunoscută în epoca premodernă, care își are originea în reprezentarea grafică a unui relief a nimfei adormite, văzută în grădinile romane ale lui Angelo Coloccini și publicată în anul 1597 de către poetul neolatin francez Jean Jacques Boissard în volumul *Antiquitatum Romanorum, seu Topographia Romanae Urbis*.² Reprezentarea acestei teme de la Sebeș este o imagine emblematică care pornește de la această gravură, la care a fost adăugată inscripția sus amintită, și, după toate probabilitățile a fost pictată pe baza unui model grafic, provenit dintr-o colecție tipărită de embleme.

Pe perețele vestic din E4 apare o scenă rustică cu inscripția cu litere anticva *AMOR RECTUS*, iar pe perețele estic sunt vizibile două reprezentări care redau de asemenea peisaje rustice, una prevăzută cu o inscripție cu litere anticva (*ODIT MORAS*), iar celălalt cu o inscripție cu cursive. Toate picturile acestei camere sunt redată în tehnica en grisaille (nuanțe de gri), și imită o serie de gravuri ale epocii. Cele două imagini prevăzute cu inscripții cu litere anticva provin dintr-o ediție, probabil

² Despre această temă a nimfei adormite vezi: Kurz, Otto, *Huius nympha loci: A Pseudo-classical Inscription and a Drawing by Dürer*. =Journal of the Warburg and Courtauld Institute, 16 (1953), 171-177; B. MacDougall Elisabeth, *The Sleeping Nymph: Origins of a Humanist Fountain Type*, In: The Art Bulletin, vol. 57, no. 3 (Sept. 1975), pp. 357-365; Baert, Barbara, *The Nymph of the Grotto. Silence and Genius loci*. In: *Imaging utopia: new perspectives on Northern Renaissance art. Papers Presented at the Twentieth Symposium for the Study of Underdrawing and Technology in Painting held in Mechelen and Leuven, 11-13 January 2017*. Ed. Julie Beckers et al. Paris-Leuven-Bristol 2021, pp. 2-15; Szentmártoni Szabó Géza, *Az alvó forrásnimfa kútja a Duna partja felett*, In: *Napút online* vezi: <http://www.naputonline.hu/2016/09/30/szentmartoni-szabo-geza-az-alvo-forrasnimfa-kutja-a-duna-partja-felett/>

din secolul al XVIII-lea, a cunoscutei lucrări emblematice a pictorului belgian Otto van Veen *Amoris divini emblemata*, publicată în anul 1615 în Antwerpen. În ambele cazuri ale picturilor de la Sebeș scena centrală a emblemei, care redă figurile personificate ale Spiritului Uman și ale Iubirii Divine, apare în prim planul unei ambianțe mai ample urbane sau într-un peisaj. În cazul emblemei *Amor rectus*, pentru redarea temei iubirii adevărate cele două personaje țin în mână un fir cu plumb, iar pe cealaltă emblemă, pe partea stângă a prim planului, aceiași figuri alungă cu un bici și cu un arc o broască țestoasă, pentru a ilustra ideea conform căreia Iubirea urăște întârzierea.³

Tot pe peretele estic al încăperii respective cercetările de parament, efectuate de restauratorul Lóránd Kiss, au identificat o serie de alte detalii importante. Din aceste sondaje a reieșit, că pe aceste suprafețe, și probabil și pe cele vestice, sunt redată o serie de gravuri organizate în trei rânduri. Dintre acestea cercetările au scos la lumină fragmentele unei scene din care, se vede latura sa stângă, cu imaginea unui arc de triumf și a unei turme aflate în prim-plan. Sub reprezentarea de la Sebeș apar și autorii gravurii: pe partea stângă numele cunoscutului pictor al barocului italian, Giovanni Battista Piazzetta (1683-1754) (inscripția: *Gian. Bapt. Piazzetta inv.*), iar pe partea cealaltă numele artistului gravor, de asemenea unul dintre reprezentanții de marcă a picturii baroce târzii venețiene, Antonio Canal. cunoscut ca și Canaletto (1697-1768) (inscripția: *An.? Canal. excud.?*). Gravura redată la Sebeș face parte dintr-o serie de scene pastorale ale celor doi artiști, reprezentate în fața unor ruine antice.⁴ Pe un alt fragment al picturilor murale apar inscripțiile *ROUEN* și *Landini sculp.*, ceea ce indică probabil o vedută a cunoscutului oraș francez, și totodată exemplifică și varietatea temelor prezente în spațiul monumentului de la Sebeș.

Concepția picturală în grisaille ale reprezentărilor de la Sebeș imită imaginea unor gravuri baroce, și, după toate probabilitățile se încadrează într-o concepție decorativă aflată la modă în interioarele elitei din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Este vorba de amenajarea unor interioare decorate cu o serie de gravuri amplasate în lambriuri care acoperă pereții interiorului (cabinete de gravuri)⁵, în cazul de la Sebeș, folosindu-se un procedeu mai simplu: în loc de gravuri au fost imitate acest tip de reprezentare prin picturi murale. Deși, din cauza faptului, că au ieșit la iveală întâmplător și nu sunt curățate și restaurate, pe baza detaliilor vizibile, se poate observa, că picturile murale de la Sebeș au fost executate de un pictor talentat al acestei epoci. Pe lângă valoarea

³ Peter Boot, *Similar or Dissimilar Loves? „Amoris Divini Emblemata” and its Relation to „Amorum Emblemata”*, In: *Otto Vaenius and his Emblem Books*, Ed. Simon McKeown, Glasgow 2012, p. 161, 159.

⁴ Două exemple din această serie se păstrează în Vila Guinigi din Lucca și în Palazzo Chiericati din Vicenza. Catalogo generale dei Beni Culturali, Codice di Catalogo Nazionale nr. 0900614501, 0900614502 și 0500292035.

⁵ Câteva analogii din Europa Centrală a acestui tip de decorație barocă și rococo: de exemplu în Muzeul Joanneum din Graz se păstrează un interior rococo din anii 1760-1770 provenit din palatul Seuer din localitate, palatul Mirbach din Bratislava, palatele episcopale din Veszprém și Szombathely, ambii în Ungaria, etc.

lor estetică, importanța lor se datorează și unicității lor, pe de o parte fiind printre rarele exemple de decorații pictate păstrate ale unor interioare laice din epocă, iar pe de altă parte fiind singurul exemplu cunoscut din Transilvania al unui interior decorat cu gravuri, și totodată printre rarele exemple din Europa Centrală când acest tip de decorații interioare sunt redată în picturi murale.

DATE ISTORICE

Începuturile formării actualei configurații urbanistice a orașului Sebeș sunt legate de colonizarea în a doua jumătate a secolului al XII-lea a unei populații de hospes germanici, pe un teritoriu locuit anterior de o comunitate de secui, stabilită de asemenea de regalitatea maghiară. Însuși diploma de privilegii a comunităților săsești emisă în anul 1224 de regele Andrei al II-lea, denumită *Andreanum*, pomenește printre teritoriile la care se referă privilegiile amintite, și „*terra Siculorum terrae Sebus*”, aceasta referindu-se nu numai asupra teritoriului actualului oraș, ci asupra unui teritoriu mai vast din zona acestuia.⁶ După mărturia urmelor arheologice, localitatea a fost pustiită de marea invazie mongolă din anii 1241-1242. Prima atestare documentară a localității Sebeș este legată de încercările de reconstruire a localității și de revenire la viața normală de dinainte de invazia mongolă, în anul 1245 papa Inocențiu al IV-lea permițând plebanului Teodoric de Sebeș (*de Malembach*), totodată și canonic de Sibiu, păgubit de invazia amintită, ca, pe lângă parohiile sale, să obțină venituri și din alte parohii.⁷ În a doua jumătate a secolului al XIII-lea și în primele decenii ale secolului următor Sebeșul ajunge una dintre localitățile cele mai importante din această microregiune, căpătând treptat o serie de caracteristici urbane. În acest sens este concludent stabilirea în localitate a ordinului călugărilor dominicani, atestați pentru prima dată la Sebeș în anul 1322.⁸ Procesul de urbanizare a localității este documentat și de sursele scrise ale vremii, în anul 1341 localitatea fiind denumită deja oraș (*civitas*).⁹ În acest proces un rol important îi revine și construirii unei incinte fortificate în jurul orașului, în anul 1387 fiind acordate de către regele Sigismund de Luxemburg (1387-1437) dreptul de a construi zidul de incintă.¹⁰ Literatura de specialitate presupune, că această incintă fortificată, într-o primă fază a fost construită în perioada imediat următoare, până în anul 1425.¹¹

Structura urbanistică a zonei centrale a localității este tipică așezărilor urbane colonizate din Transilvania, caracterizată de prezența unor parcele dreptunghiulare alungite, având o lățime de aproximativ 10-12 de metri. Această parcelare tipică se regăsește și în celelalte orașe colonizate ale Transilvaniei, cum ar fi Sibiu, Clujul, Bistrița, etc. Este important de remarcat, că pe lângă proprietățile cetățenilor orașului în secolul al XIV-lea posedau în localitate proprietăți imobiliare și

⁶ *Atlas* p. II.

⁷ CDTrans nr. 198.

⁸ *Atlas* p. II.

⁹ CDTrans nr.

¹⁰ *Urkundenbuch* II, nr. 1219.

¹¹ *Atlas* p. III.

comiții sașilor, aflați în fruntea comunităților săsești din regiune. Astfel în anul 1345 apare în documente, printre alte proprietăți imobiliare din Petrești, și o curie din orașul Sebeș a comiților de Călnic, care în urma unei diviziuni ai diferiților membri ai familiei, în acest an ajunge în proprietatea comitelui Nicolae de Sângătin.¹² Membrii acestei familii, denumită în izvoare Zaz (Sachs) joacă un rol important în istoria localității și în secolul următor.

Apogeul dezvoltării economice a orașului în evul mediu au constituit ultimele decenii ale secolului al XIV-lea, când în continuarea vechii bazilici romanice, construită la începutul secolului al 13-lea, a fost edificat

un sanctuar gotic de tip hală, construită după formele arhitecturale gotice târzii cele mai moderne ale arhitecturii acestei perioade, aceasta fiind primul exemplu din Transilvania a acestui tip de organizare spațială. Posibilitățile orașului din această perioadă sunt oglindite nu numai de folosirea celui mai modern limbaj arhitectural și a unei decorații sculpturale fără precedent în voievodat, dar și de caracterul monumental al acestei construcții. Paralel cu această construcție ecleziastică, putem presupune, că la această dată trebuie să fi existat în oraș și construcții laice mai exigente, însă din cauza repetatelor evenimente militare, a diverselor calamități naturale (incendii) și a transformărilor frecvente, acestea au dispărut aproape fără urmă. Perioada de glorie a orașului a fost curmată brusc de asediul turcesc din anul 1438, când o puternică armată turcească, condusă de însuși sultanul Murad al II-lea, asediază orașul. În urma asediului conducătorii orașului sunt constrânși să se predea, o însemnată parte a locuitorilor urbei fiind luată în captivitate.

Orașul revine cu greu după asediul devastator, și în perioada imediat următoare este donat în anul 1464, împreună cu scaunul Sebeș, de către regele Matia Corvinul, pentru serviciile lor prestate în favoarea regelui, voievodului Ioan Pongrácz și fratelui său Andreas. Primele informații concrete legate de numărul locuitorilor orașului le avem din anul 1488, când locuiesc în oraș 238 de gospodari, 6 jeleri, 7 săraci, 4 păstori și 2 morari, 8 case fiind părăsite.¹³

Din păcate, în lipsă de informații documentare concrete, datorate mai ales distrugerii arhivei orașului, nu cunoaștem nici o informație documentară medievală care se poate lega fără nici un dubiu de monumentul cercetat. Formele sale arhitecturale indică proveniența sa din secolul al XV-lea, singurul element care poate să furnizeze informații legate de identitatea proprietarului acestei clădiri fiind fragmentul de blazon păstrat deasupra intrării carosabile gotice, decorat cu o stea cu cinci ramuri. În literatura de specialitate s-au formulat mai multe idei legate de interpretarea acestui blazon. Mai

¹² CDTrans nr. 258, 861. Urkundenbuch II, nr. 706.

¹³ *Atlas* p. III.

mulți autori îl leagă de familia juzilor sași Sachs (Zaz), a cărei membri au jucat un rol important în istoria orașului în deceniile de pe la mijlocul secolului al XV-lea,¹⁴ și posedau proprietăți imobiliare în Sebeș încă de pe la mijlocul secolului anterior. Dintre membrii acestei familii se remarcă Johann Sachs, cel care, alături de tatăl său Balthasar, și de frații săi Laurentius, Jakob și Georg în anul 1435 a fost înnobit de către regele Sigismund de Luxemburg.¹⁵ Johann Sachs a parcurs o carieră strălucită, printre altele fiind și notar și protonotar al cancelariei regale, dar totodată în anii de după marele asediu din 1438 a jucat un rol important și în redobândirea vechilor privilegii ale orașului. Fratele său Georg, după studii de drept canonic în 1439 la Bologna, în perioada dintre 1450 și 1468 a îndeplinit funcția de pleban al orașului Sebeș. După unele observații prezența pe una dintre cheile de boltă a navei sudice a bisericii parohiale a unui blazon identic cu cel al casei Zapolya, reprezentând de asemenea o stea cu cinci ramuri, ar putea fi legată de membrii familiei Sachs.¹⁶ Pe lângă această interpretare, într-o scrisoare adresată muzeului din localitate, istoricul Sigismund Jakó a formulat și posibilitatea ca acest blazon să fie în legătură cu membrii familiei Szentgyörgyi de Bazin, dintre care Ioan a îndeplinit în perioada 1465-1467, iar Petru între anii 1499-1510, funcția de voievod al Transilvaniei. Totodată, nici el nu exclude posibilitatea ca blazonul să fi aparținut unei familii de patricieni din Sebeș.¹⁷ Pe lângă posibilele identificări ale blazonului păstrat al casei, îngreunate de faptul, că nu cunoaștem nici o reprezentare a blazonului familiei Sachs, este sigur, că în anii 1520 membrii acestei familii încă posedau o casă și o curie în Sebeș, deoarece s-a păstrat un document în care Ștefan Báthori, în calitate de locțitor al regelui Ioan Zápolya, din cauza aderării sale la partida prohabzburgică a lui Ferdinand I, donează după anul 1526, , printre alte bunuri imobiliare, și casa și curia din Sebeș a lui Simon Sachs (Szász) (*domum et curiam Simonis Zaz in civitate Zazsebes*) fidelului său slujitor, Petru Keresy, castelan al cetății Liteni (jud. Cluj).¹⁸

Trebuie să remarcăm, că informațiile documentare referitoare la casa familiei Sachs din Sebeș nu sunt singulare, păstrându-se și alte surse documentare despre clădiri de locuit ale unor familii nobiliare în oraș. De exemplu în anul 1485 este atestat casa și curia (*domus et curia ... in oppido nostro Zazsebes*) lui Sandrinus Suky de Halmos și a soției sale, pentru care acesta primește o serie de privilegii de la regele Matia Corvinul.¹⁹

¹⁴ Gündisch-Streitfeld 1976, pp. 72-78.

¹⁵ Urkundenbuch IV, nr. 2227.

¹⁶ Gündisch-Streitfeld, *loc. cit.*

¹⁷ Anghel 2003, p. 200.

¹⁸ Entz II, p. 460.

¹⁹ Urkundenbuch VII, nr. 4603. Privilegiile au fost reconfirmate și de către regele Vladislav al II-lea: Urkundenbuch VIII, nr. 5498Y. Entz II, p. 460.

Importanța orașului Sebeș în secolele al XV-XVI-lea se reflectă și în faptul că voievodul Transilvaniei sau în unele cazuri chiar regele țării de multe ori poposește printre zidurile orașului. Astfel documentele confirmă, că Ioan de Hunedoara a trecut frecvent la Sebeș (de exemplu în anii 1444, 1448, 1451, 1451), iar în primele decenii ale secolului al XVI-lea deseori emitea documente din Sebeș și Ioan de Szapolyai(Zápolya), atât în calitate de voievod al Transilvaniei, cât și în cea de rege al Ungariei. Regele moare în ziua de 21 iulie 1540 la reședința sa din Sebeș. Despre localizarea acestei reședințe nu posedăm informații contemporane, însă în literatura de istorie locală, încă de la începutul secolului al XVIII-lea s-a formulat ideea conform căreia, această reședință trebuie să fi fost în cea mai veche casă păstrată din centrul istoric al orașului, denumită în continuare *Königshaus* sau casa Zápolya.²⁰ Prima mențiune documentară concretă a acestei idei se găsește în adnotațiile cunoscutului preot savant al epocii, Laurentius Weidenfelder (1693-1755) scrise probabil în jurul anului 1746 la opera istorică a Georg Soterius *Particola historica in urbem Sabesum*.²¹ În notele sale, elaborate pentru capitolul VI al lucrării lui Soterius, Weidenfelder încearcă să explice predilecția unor regi de a poposi deseori în oraș. Printre remarcile sale referitoare la această temă, se afla și cea despre casa Kellinger, situată aproape de primăria orașului, care, după opinia autorului, ar fi fost construită de către principele Gabriel Bethlen (1613-1629). Remarca aceasta se bazează pe prezența presupusei monograme a principelui pe una dintre ancadramentele de fereastră al acestei case. Pe lângă aceste informații, tot aici prezintă și presupunerea, conform căreia regele Ioan Zápolya ar fi decedat în această clădire.²² După toate probabilitățile remarcile lui Weidenfelder se referă la clădirea actualului sediu al muzeului municipal, deoarece fragmentul unei sprâncene profilate decorată cu denticuli și la mijloc cu un scut în care apare monograma GB, provenită dintr-un ancadrament renascentist tipic celei de a doua jumătăți a secolului al XVI-lea sau secolului al XVII-lea, se află încastrat în zidul vestic al gangului casei Zápolya, în porțiunea în care vechea clădire medievală a fost prelungită spre piață, cel mai probabil încă pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. Pe lângă acest scut cu monogramă, în aceeași zidărie se mai află, de asemenea în poziție secundară, un alt scut renascentist, fragmentul unei alte sprâncene decorate cu denticuli, pe suprafața căreia apare în relief monograma MS, și pe laturile acestuia este incizată anul 1584, iar pe suprafața unui alt scut renascentist vedem incizat anul 1617. În cazul în care cele trei fragmente renascentiste au fost inserate cu ocazia edificării actualei clădiri baroce, putem crede cu certitudine, că cele trei fragmente provin din ancadramentele care au decorat, cel mai probabil etajul fațadelor dinspre stradă a celor două clădiri unificate pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, iar atât cele două monograme ale foștilor proprietari, cât și anii care trimit la

²⁰ Anghel 2003, p.

²¹ Wollmann 2009. Despre activitatea lui Weidenfelder vezi și: Papp 2013.

²² Wollmann 2009, pp. 225-226.

transformări importante ale edificiilor, furnizează informații prețioase despre istoria acestor clădiri.²³ În legătură cu casa Kellinger Weidenfelder mai consemnează și informația conform căreia în jur de 1720 a fost achiziționată de către Giuseppe Ariosti din această casă o coloană votivă din marmură, provenită cel mai probabil de la Apulum, cu scopul de a trimite la curtea vieneză a lui Carol al VI-lea. Pe baza inscripției notate de Weidenfelder se poate afirma, că acest monument roman este de fapt un altar votiv, și se păstrează în Hofbibliothek din Viena.²⁴

În literatura de specialitate sunt legate de numele acestui monument și dietele ținute pe parcursul secolelor al XVI-XVII-lea în oraș (printre care cele mai importante au fost cele din 1534, 1546, 1550, 1506, 1602, 1659, etc.), însă caracterul acestui tip de întrunire prevedea prezența reprezentanților puterii centrale, a reprezentanților celor mai importante stări ai Transilvaniei, cum ar fi cele ale comitatelor, orașelor regești, ale scaunelor săsești și secuiești, etc., ceea ce necesita un spațiu mult mai amplu decât ceea ce putea oferi o clădire de acest gen. Întrunirile elitelor principatului au fost ținute fără nici un dubiu mai degrabă în biserica parohială din localitate, ca și în cazurile dietelor organizate în celelalte localități urbane din Transilvania.

În lipsă de informații concrete despre soarta acestui monument, trebuie să ținem cont și de evenimentele de război și marile calamități naturale, care au afectat cu siguranță și aspectul acestei clădiri. Din cauza situației sale într-o zonă cu o importanță strategică primordială, istoria orașului Sebeș este marcată de aproape fiecare perioadă de război a istoriei Transilvaniei, conducerea orașului încercând de fiecare dată să minimalizeze pagubele. În ciuda acestor demersuri două mari evenimente de război au marcat grav și fondul construit al localității, orașul reușind cu greu să revină în urma acestor evenimente nefaste. După evenimentele tragice din anul 1438, Sebeșul a reușit să evite, de cele mai multe ori cu pagube suferite de suburbiile sale, incursiunile turcești din secolul al XV-lea și evenimentele de război de pe la mijlocul secolului al XVI-lea și de pe la cumpăna acestui secol și a celui următor, dar a suferit pagube imense în timpul incursiunilor turcești de pe la mijlocul secolului al XVII-lea și în timpul războiului curuților. În primul caz în anul 1658 orașul răscumpără contra unui tribut de 12.000 de taleri pacea și siguranța lor, dar în anul 1661 trupele otomane conduse de Ali Pașa asediază și orașul Sebeș, incendiind întreg orașul. Conform unor surse de epocă, cu această ocazie a fost mistuită de flăcări aproape tot centrul orașului, scăpând de incendiu doar biserica, școala evanghelică, o parte a casei parohiale și numai două case din oraș. Locuitorii au fost nevoiți să se refugieze în zonele montane, o parte fiind luată în captivitate de oștile turcești.²⁵ Un alt eveniment de

²³ În unele lucrări monogramele sunt interpretate greșit drept semne de meșteri pietrari.

²⁴ Wollmann 2009, p. 222.

²⁵ *Atlas* p. III. Vezi și: Amlacher 1886.

război, care a afectat considerabil și fondul construit al orașului, a fost războiul antihabsburgic de la începutul secolului al XVIII-lea condus de principele Francisc Rákóczi al II-lea. Pe parcursul acestui război, în anul 1704 au fost incendiate suburbiile orașului, iar în anul 1708 oștile curuților asediază și incendiază și zona centrală a localității, pustiind multe și dintre casele de locuit.²⁶ După toate probabilitățile, a fost afectată și clădirea noastră de aceste incendii, mai ales de cea din anul 1661.

Despre aspectul din secolul al XVIII-lea al clădirii cercetate ne dau câteva informații și sursele cartografice ale vremii. În cazul Sebeșului se păstrează o hartă a orașului elaborată în anul 1769 de către cartograful militar austriec, prima hartă a orașului, care redă și planimetria edificiilor din oraș. Este important de remarcat, că la această dată clădirea prezintă o planimetrie aproximativ identică cu cea actuală, ceea ce înseamnă, că deja se întindea până la actualul aliniament stradal, aflat în linie cu aliniamentul stradal al cvartalului noii primării, situat la vest de clădirea noastră. Totodată se observă și faptul, că pe partea estică a clădirii pe o mică porțiune aripa respectivă ieșea ușor în rezalită spre curte.²⁷ Putem remarca, că aproximativ jumătate din parcela alungită a casei, era ocupată de curte, pe cealaltă jumătate întinzându-se o grădină aflată în spatele curții. Este interesant, că harta respectivă nu redă pe parcela noastră nici o clădire anexă.

Aspectul actual al fațadelor clădirii și fațada cu arcade deschise amenajată dinspre curte indică, că actuala înfățișare barocă a monumentului se datorează unei ample reconstrucții a edificiului, desfășurată cel mai probabil în ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea. Monumentalitatea clădirii și detaliile exigente ale fațadelor indică proveniența probabilă a comanditarului dintre membrii elitei orășenești. În lipsă de informații documentare concrete, din păcate, este greu de stabilit identitatea acestui proprietar, dar cert este însă, că în descrierea topografică a orașului întocmită de către Georg Marienburger și publicată în anul 1785, pe lângă edificiile publice ale urbei, autorul amintește, ca demne de reținut, patru case ale patricienilor din oraș, adică cele ale familiilor Welther, Seivert, Conrad și Gebel.²⁸ Dintre membrii acestor familii provin cei mai importanți demnitari ai orașului și ai scaunului Sebeș, mai mulți membri ai acestor trei familii îndeplinind în secolul al XVIII-lea funcția de jude regal al orașului sau cel de jude al scaunului Sebeș.²⁹

²⁶ Atlas p. III.

²⁷ Presupunem, că este vorba deja de rezalita clădirii aflate la est de edificiul nostru, demolată în anii 1960.

²⁸ Atlas p. X: *În afară de clădirile arătate de acum, se mai găsesc diferite case private bine construite. Printre acestea se disting acelea ale familiilor Welther, Seivert, Conrad și Gebel. Și celelalte clădiri cetățenești au fost îmbunătățite de câțiva ani într-atât încât cel care ar fi văzut orașul cu 15 sau 20 de ani în urmă aproape nu l-ar recunoaște dacă ar călători acum prin el.*

²⁹ Despre bogăția acestor familii ne stă mărturie un inventar întocmit la moartea judei regal Andreas Welthern în anul 1791. În acest inventar apare și casa sa, situată în Rosengassen nr. 2, între Primărie și o casă destinată școlii de fete (*Ein Hauss in der Rosarum Gassen Nro. 2 zwischen dem Rathhhauss und dem zur Mäden Schule legierten Hauss destiniert*), evaluată la suma de 4000 de florini maghiari, o sumă considerabilă în epocă. Heitz 1899, p. 9. Pe baza

Începând cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea aspectul casei ne este documentat și de o serie de surse vizuale, cum ar fi ilustratele și fotografiile din această epocă. Probabil că după cca. 1870 au fost transformate ferestrele dinspre stradă în vitrine pentru nevoile magazinelor de la parterul clădirii. Primele fotografii păstrate ne documentează deja acest aspect. Pe fotografii se deslușesc și magazinele din aceste spații. De exemplu pe o fotografie de la sfârșitul secolului al XIX-lea, sau din primii ani ai secolului XX apare deasupra magazinului estic numele cunoscutului tăbăcar și proprietarul unei cunoscute fabrici, Gustav Dahinten.³⁰ În lipsă de alte informații din păcate nu știm, dacă la această dată el este proprietarul clădirii, sau numai chirașul magazinului de la parter.³¹ În anii 1920 clădirea se afla, împreună cu casa adosată dinspre est, în proprietatea familiei Heitz.³² În anul 1940 clădirea a fost cumpărată de Consistoriul Bisericii Evanghelice C.A.,³³ devenind sediul Grupului Etnic German, din această cauză la sfârșitul celui de al doilea război mondial fiind naționalizată imediat.

Importante schimbări în soarta clădirii au avut loc în anul 1953, în care monumentul a fost repartizat muzeului din localitate, fondat în anul 1951. Muzeul a fost deschis publicului în această clădire în ziua de 7 noiembrie 1956, funcționând în deceniile următoare sub denumirea de Muzeul Raional Sebeș, Muzeul Mixt Sebeș și Muzeul Orășenesc Sebeș, în septembrie 2001 preluând numele fondatorului său Ioan Raica.³⁴

La începutul anilor 1950 clădirea se afla într-o stare destul de degradată. Din cauza problemelor la acoperiș, ploua în clădire. Din această cauză în anul 1956 au fost efectuate deja o serie de reparații de urgență la acoperișul clădirii, iar la sfârșitul anilor 1950, în primii ani ai deceniului următor s-a formulat de mai multe ori nevoia unor intervenții urgente. În anul 1962 au fost elaborate de către specialiștii din București ai Direcției Monumentelor Istorice, conduse de către arh. Virgil Bilciurescu proiectele de restaurare ale clădirii. Pe parcursul anilor 1963-64 au fost executate pe baza acestor proiecte o serie de intervenții care au prevăzut: „cercetări arheologice (efectuate de arheologul Radu Heitel – n.n.) și sondaje în elevație pentru descoperirea vechilor goluri, demolarea anexei în ruină de pe latura de est care ascunde elementele fațadei din sec. XV, demolarea construcției alipite

acestei sume trebuie să fi fost una dintre casele cele mai valoroase din oraș. Pentru localizarea mai sigură a acestei case ne lipsesc coordonatele istorice mai exacte, dar presupunem că este vorba despre clădirea aflată la est de primărie, între aceasta și casa de pe colțul vestic a străzii Sachs Gasse.

³⁰ Raica 2002, p. 187-188.

³¹ În anul 1887 numele lui nu apare în această stradă, figurând ca domiciliu Gr. Platz și Altgasse. Adressbuch 1887, p. 130.

³² Atlas, pl. IX. Trebuie subliniat, că în anul 1887 nici un membru al acestei familii numeroase nu apare la această adresă. Vezi Adressbuch 1887, p. 140.

³³ Anghel 2003, p. 199.

³⁴ Vezi pagina Muzeului: <https://www.cclbsebes.ro/istoric-muzeu/>

fațadei de nord, restaurarea loggiei etajului de pe fațada nord, restaurarea fațadei principale sud prin refacerea golurilor originare de la parter, deschiderea golurilor fațadei est, degajate prin demolarea anexei, desființarea compartimentărilor adăugate ulterior la etaj, reparația generală a șarpantei, a învelitorii și a planșeelor, restaurarea finisajelor interioare și exterioare (tencuieli, pardoseli, etc.) curățirea elementelor din piatră profilată de văruieli etc.”³⁵

CONSIDERAȚII PRIVIND ETAPELE DE CONSTRUCȚIE

În stadiul actual al cercetărilor este destul de dificil de stabilit etapele de construcție ale casei, chiar dacă există suprafețe importante decapate și au fost efectuate două sondaje arheologice. Cercetarea de parament în spațiile interioare ar putea oferi, fără îndoială, rezultate mult mai concludente.

Având în vedere lățimea parcelei și dimensiunea casei, putem presupune, că într-o primă etapă aici avem de-a face cu două parcele și două clădiri medievale aferente. Prima era compusă din tronsonul vestic al casei și gangul porții, iar celălalt din tronsonul estic și terenul rămas liber cu poarta carosabilă.

Despre vechimea casei de pe tronsonul de vest ne stau mărturie o serie de ancadramente păstrate *in situ*, altele reutilizate în diferite părți ale casei. Atrage atenția ancadramentul gotic de poartă din gang, respectiv fereastra gotică din camera P2. Ele arată foarte clar limita parcelei și a casei spre Piața Mare. Fragmente din ancadramentele de ușă reutilizate în camerele P2, I2, I3 arată că în forma sa originală casa medievală databilă spre finele sec. XV era o construcție impunătoare. La vremea respectivă se compunea din camerele D1-D5. În cazul în care vechea casă a scării P3 datează din aceeași perioadă, clădirea avea și etaj.

Cealaltă casă medievală, de pe tronsonul de est, păstrează doar un singur indiciu în acest sens: un ancadrament medieval pe latura de nord, care ar putea indica prezența unei pivnițe aici. O ușă zidită în prezent, observabilă pe fațada de est a clădirii, în dreptul camerei P6, având limita pragului mult mai joasă față de situația actuală, s-ar putea de asemenea data din prima etapă. Fațada principală

³⁵ Dosar de restaurare păstrat în colecția DMI, Institutul Național al Patrimoniului. Aviz nr 13 din 11 iunie 1963.

a casei se afla pe același aliniament cu clădirea descrisă mai sus. Stau mărturie penetrațiile vechi din camera P6, care diferă clar de cele din extensia barocă.

Cele două case au fost unificate foarte probabil în evul mediu, cel târziu în sec. XVI. Structura relativ unitară a bolților din gangul porții și din încăperile D2 și P5 trimit deja la această perioadă. În spațiul P5 a funcționat probabil o bucătărie. Interpretarea culoarului vertical/coșului de fum din D2 rămâne deocamdată a problemă deschisă.

Mai multe fragmente renascentiste decorate cu scut, montate în prezent în gangul porții, pot trimite la importante etape de construcții și modificări databile în sec. XVI-XVII. Prin aceste intervenții, aspectul casei, chiar dacă la origine erau stăteau două clădiri distincte, cu nivele de călcare diferite, a devenit mult mai unitar.

În secolul al XVIII-lea a avut loc modificarea majoră a clădirii, probabil în mai multe etape, dar cu o intervenție majoră din ultimele decenii a secolului respectiv, care marchează până astăzi aspectul baroc al clădirii. Fațada principală a clădirii a fost extinsă pe un nou aliniament conform cu cel al primăriei. Ca urmare, mai multe ancadramente de fereastră au fost demolate și parțial înzidite în gang. La parter o serie de spații au fost reboltite, iar încăperile de la etaj au primit tavan nou. Din această etapă datează și remodelarea fațadei principale și a celei dinspre curte prin construcția logiei de la etaj. Pe baza unor considerente stilistice tot din această etapă de construcție, cea din ultimele decenii ale secolului al XVIII-lea, provin și decorațiile în stuc, picturile murale și o serie de tâmplării baroce valoroase ale clădirii. Planul casei de pe harta din 1769 înfățișează clădirea cu fațada principală extinsă, însă fără logia din spate.

Ușa porții principale, respectiv tâmplăria și feronerie mai multor uși și ferestre atrag atenția asupra unor lucrări de construcții și renovare databile la sfârșitul secolului al XIX-lea. În epoca modernă clădirea a fost extinsă cu o serie de construcții ”parazitare” adosate laturilor de nord și est. Ele au fost demolate cu ocazia lucrărilor de restaurare din 1962-1964, când au avut loc o serie de intervenții pe întregul imobil. Șarpanta casei a fost și ea reînnoită, chiar modificată în mai multe rânduri.

PROPUNERI

Pe baza informațiilor istorice cunoscute despre clădire, a celor observate și documentate la fața locului propunem următoarele:

- Se impune păstrarea integrală a volumetriei specifice clădirii, precum și a aspectului și decorațiilor fațadelor și ale interioarelor. Totodată propunem, ca intervențiile recomandate să aibă ca prim scop păstrarea tuturor elementelor valoroase ale acestui monument (structuri istorice, detaliile arhitecturale, etc.).
- În cazul intervențiilor propuse, este necesară înlăturarea tencuielilor pe bază de ciment, prezente mai ales în zona demisolului și a parterului.
- Cel puțin două dintre încăperile de la etajul clădirii păstrează fragmente importante de picturi murale baroce, unice nu numai în patrimoniul artistic al orașului, dar și în pictura barocă din Transilvania, și rare exemple ale acestui gen în Europa Centrală. Propunem ca aceste picturi să fie puse în valoare și restaurate de către un restaurator specializat în picturi murale. Din cauza importanței lor artistice și istorice se impune ca toate intervențiile de la etajul clădirii să țină cont de prezența picturilor murale, adică elaborarea proiectului de instalații să țină cont de rezultatele cercetărilor de parament, și instalațiile să fie trasate doar după consultații cu restauratorul specialist.
- Monumentul păstrează o serie de tâmplării istorice valoroase, dintre care se remarcă cele baroce (ferestre cu un singur strat aflate în încăperile dinspre piață ale etajului și uși în încăperile de la etaj), care sunt exemple rare și de o bună calitate ale unor astfel de tâmplării. În cazul tâmplăriilor baroce se impune păstrarea acestora și restaurarea lor de către un restaurator specializat în lemn. Ar fi important și sondarea acestora de către un restaurator specializat, pentru identificarea cromaticii lor originale. Atragem atenția, că în podul clădirii, se păstrează două foi ale unor uși baroce. Se impune păstrarea și reamplasarea acestora. Un alt exemplu important de tâmplărie istorică valoroasă este ușa de acces din casa scărilor spre fosta scară medievală a clădirii, a cărei structură poate fi

datată probabil în secolele XVI-XVII. Un alt canat de ușă cu o structură similară, se păstrează și în podul clădirii. Se impune și păstrarea precum și reamplasarea acestora. Fereastra nordică de la primul nivel al fațadei vestice păstrează de asemenea cadrul unei tâmplării vechi, tipică secolelor XVI-XVII, caracterizată prin prezența unui element central în formă de cruce, ale cărei urme se observă și astăzi. Propunem păstrarea acestuia, precum și a grilajelor metalice a celor trei ferestre nordice de pe fațada de vest. Clădirea dispune și o serie de tâmplării din secolul al XIX-lea, care merită de asemenea păstrate. Ușile de stejar din demisolul clădirii provin din anii 1960, dar fiind exemple exigent executate, propunem menținerea lor.

- Fațadele laterale ale clădirii trebuie tencuite în așa fel încât să fie prezentate elementele relevante păstrate în parament (uși, ferestre, console). În acest scop în faza următoare a proiectării, cea a Proiectului Tehnic, trebuie elaborată o documentație tehnică detaliată de către un specialist.
- În ceea ce privește cromatica fațadelor clădirii, propunem să se urmărească cromatica originală documentată de cercetările de parament.
- Restaurarea de către un specialist în piatră a ancadramentelor din piatră păstrate (poarta carosabilă gotică, cele două ferestre de la parter, ancadramentul demisolului, ancadramentul gotic al fațadei vestice) și a celor trei fragmente renascentiste încastrate secundar în zidăria vestică a gangului.
- Prezentarea ancadramentului ogival aflat pe partea estică a fațadei nordice, dinspre curte. Și în acest caz este necesar ca lucrările să fie executate de un restaurator specialist în piatră.
- Păstrarea pardoselii originale din piatră de râu a gangului porții
- Din cauza faptului, că în timpul efectuării cercetărilor noastre în clădire se aflau încă expozițiile, birourile și depozitele muzeului, nu a fost posibilă efectuarea unor sondaje de parament care să clarifice o serie de întrebări legate de fazele de construcție ale monumentului. Din această cauză ar fi imperios necesar, ca în următoarea fază a proiectului, să fie posibilă efectuarea unor astfel de sondaje de parament. Totodată din cauza importanței primordiale a acestui monument se impune ca paramentul clădirii să fie documentată și pe parcursul lucrărilor de execuție.

Casa Zapolya, sediul Muzeului Municipal „Ioan Raica”, Sebeș. Studiu istoric

- Lucrările care necesită degajarea unor straturi de pământ din spațiile interioare ale monumentului și din curtea sa necesită, după caz, cercetări arheologice prealabile sau supraveghere arheologică.

dr. Kovács Zsolt

istoric de artă

expert MCIN E170

dr. Lupescu Radu

istoric de artă

BIBLIOGRAFIE

Adressbuch der k. freien Stadt Hermannstadt und deren Umgebung sowie der Städte Broos, Mediasch und Mühlbach. Hrsg. vom Hermannstädter Bürger- und Gewerbe-Verein. IV. Jahrg. Hermannstadt 1887.

Amlacher A., *Zur Geschichte der zweiten Zerstörung Mühlbachs durch die Türken im Jahre 1661.* In: Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde, IX, 1886, nr. 1, pp. 5-7.

Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș.* Sebeș, 2011.

Călin Anghel, *Centrul istoric al orașului Sebeș: arhitectura civilă,* în *Patrimonium Apulense*, I, 2001, pp. 189-196.

Călin Anghel, *Considerații privind arhitectura Casei Zápolya din Sebeș,* în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 7, 2003, pp. 199-210.

Călin Anghel, *Surse istorice din secolele XVI-XVIII privind orașul Sebeș,* în *Annales Universitatis Apulensis. Series Historica*, 11, 2007, pp. 303-311.

Entz Géza, *Erdély építészete a 14-16. században,* Kolozsvár, 1996.

Rudolf Heitz, *Ein Teilungsinstrument aus dem Jahre 1791,* In: *Programm des vierklassigen evangel. Gymnasiums A.B. und der damit verbundenen Elementarschule in Mühlbach,* 1899, pp. 3-23.

Hermann Fabini, *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen, bd. I.,* Hermannstadt-Heidelberg, 1998.

Gustav Gündisch – Theobald Streitfeld, *Der Umbau der Mühlbacher Marienkirche im 15. Jahrhundert und seine geschichtlichen Voraussetzungen,* In: Gündisch et al.: *Studien zur Siebenbürgischen Kunstgeschichte,* Bukarest 1976, 60-80.

Jakó Zsigmond: *Erdélyi okmánytár* (Codex Diplomaticus Transsylvaniae), I-III, Budapest, 1997-2008.

Papp Júlia, *Régiség- és ritkasággyűjtés a 18. századi Erdélyben. Laurentius Weidenfelder szász evangélikus lelkész gyűjtői kapcsolati hálója*, In: Századok, 2013. 1269-1291.

Papp Júlia, *Collecting antiquities and curiosities in eighteenth-century Transylvania the Saxon Lutheran pastor Laurentius Weidenfelder and his network*. Journal of the History of Collections, 25 (3). pp. 373-389.

Ion Raica: *Sebeșul: istorie, cultură, economie; confruntări sociale și politice*. Cluj-Napoca, 2002

Sebeș. Atlas istoric al orașelor din România, vol. III, fasc. 2, București, Editura Enciclopedica, 2004.

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, I-VIII, Hrsg.

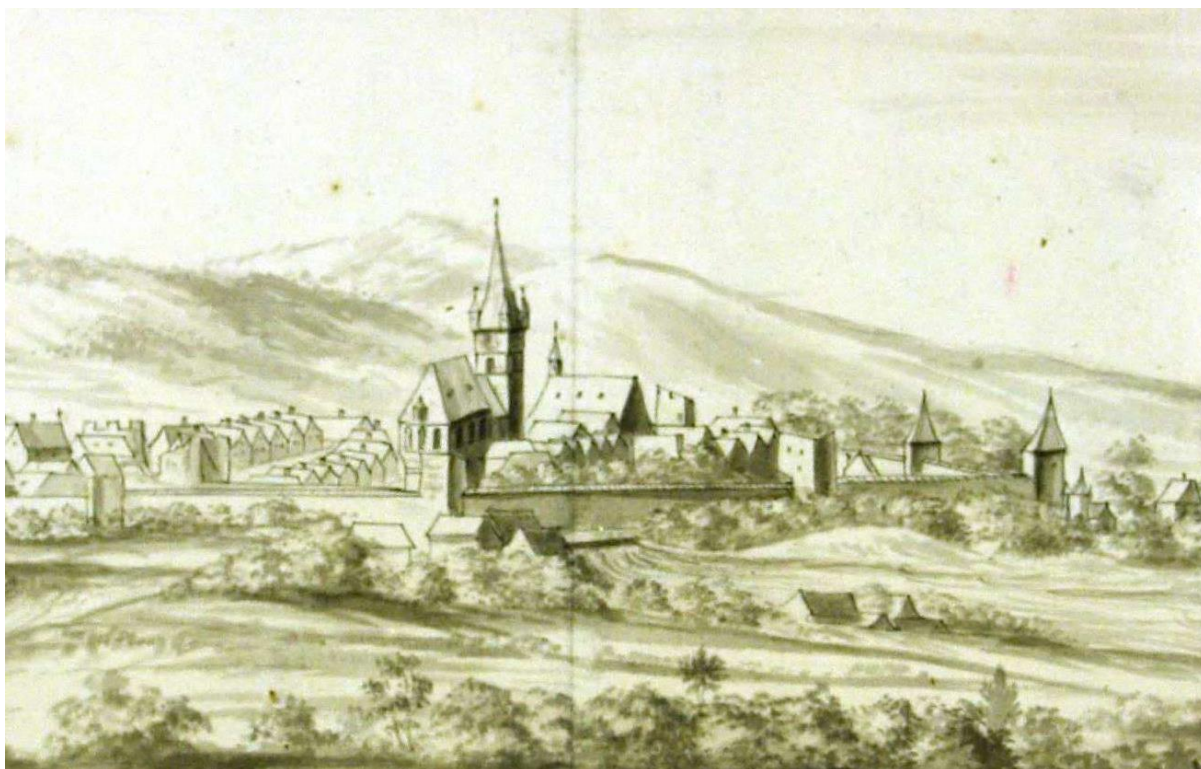
Volker Wollmann, *Sebeș*, In: Handbuch der Historischen Stätten. Siebenbürgen. Stuttgart, 2003.

Volker Wollmann, *Adnotațiunile cronicarului Laurentius Weidenfelder pe marginea manuscrisului lui Georgius Soterius despre istoria orașului Sebeș, intitulat „Particola Historica in Urbem Sabesum”*, In: Acta Musei Sabesiensis. Terra Sebus, 1, 2009, p. 217-231.

SURSE CARTOGRAFICE:

1. Harta orașului din anul 1769
2. Harta orașului pe prima ridicare topografică militară austriacă (1769-1773)

Ilustrații

1. Zona centrală a localității pe o vedută din 1734 (sursa: Arhivele Naționale Maghiare)

2. Parcela și casa studiată pe harta orașului elaborată în 1769 (sursa: Anghel, *Reprezentări fig.* 6)

3. Orașul Sebeș pe harta primei ridicări militare austriece (1769-1773) (sursa: mapire)

4. Aspectul casei pe o ilustrată din 1901 (sursa: Sebeș. O istorie în imagini, p. 132)

5. Aspectul casei pe o ilustrată de la începutul sec. XX (sursa: *Sebeș. O istorie în imagini*, p. 132)

6. Aspectul casei pe o ilustrată de la începutul sec. XX (sursa: colecția *Erinnerungen an Mühlbach*)

7. Aspectul casei pe o ilustrată de la începutul sec. XX (sursa: <https://coolmann53.wordpress.com/>)

8. Partea vestică a casei cercetate pe o ilustrație de la începutul sec. XX (sursa: <https://coolmann53.wordpress.com/>)

9. Casa pe o ilustrată din anii 1910

10. Ulița de pe partea vestică a casei pe o ilustrată din anul 1925 (sursa: *Sebeș. O istorie în imagini*, p. 25)

11. Aspectul clădirii în a doua jumătate a sec. XX (sursa: <https://coolmann53.wordpress.com>)

12. Aspectul clădirii în a doua jumătate a sec. XX, după restaurarea din 1963-64 (sursa: colecția de fotografii Deutsch Haus, atelierul Emil și Josef Fischer)

13. Fațada principală, cca. 1962 (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

14. Fațada nordică dinainte de lucrările de restaurare, cca. 1962 (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

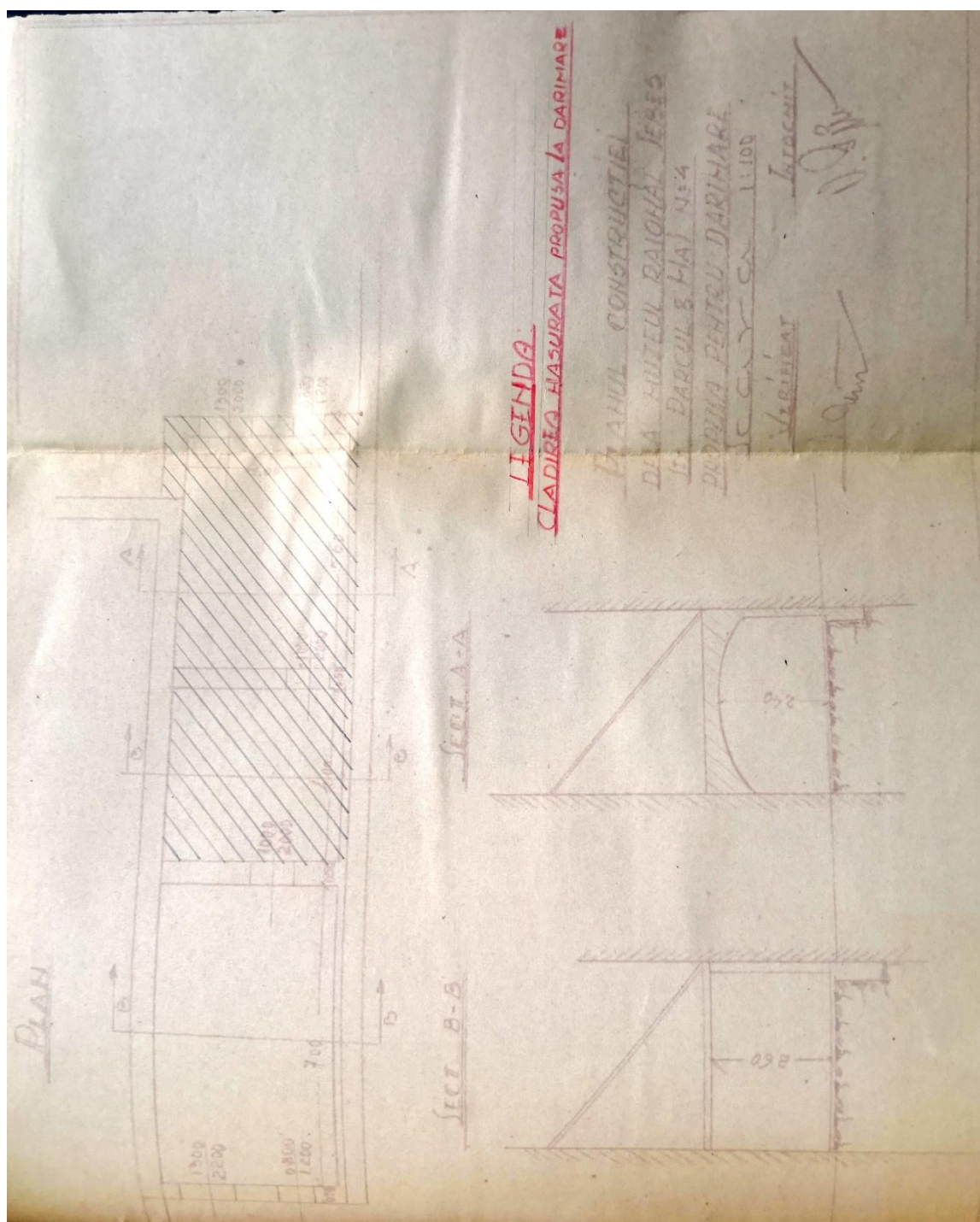
15. Anexa demolată a fațadei nordice, cca. 1962 (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

16. Fereastra vechii fațade (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

17. Ușa gotică din încăperea dinspre stradă, cca. 1962 (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

19. Planul și secțiunea părții estice demolate în 1964 (Arhiva DMI, Inst. Național al Patrimoniului)

20. Fațada principală

21. Fațada principală dinspre sud-est

22. Fațada principală dinspre sud-vest

23. Fereastră de la etaj, fațada principală

24. Poarta principală

25. Capătul de nord al parcelei

26. Curtea imobilului

27. Fațada de nord

28. Fațada de sud. Detaliu cu un ancadrament de piatră

29. Fațadele de nord și est

30. Fațada de est

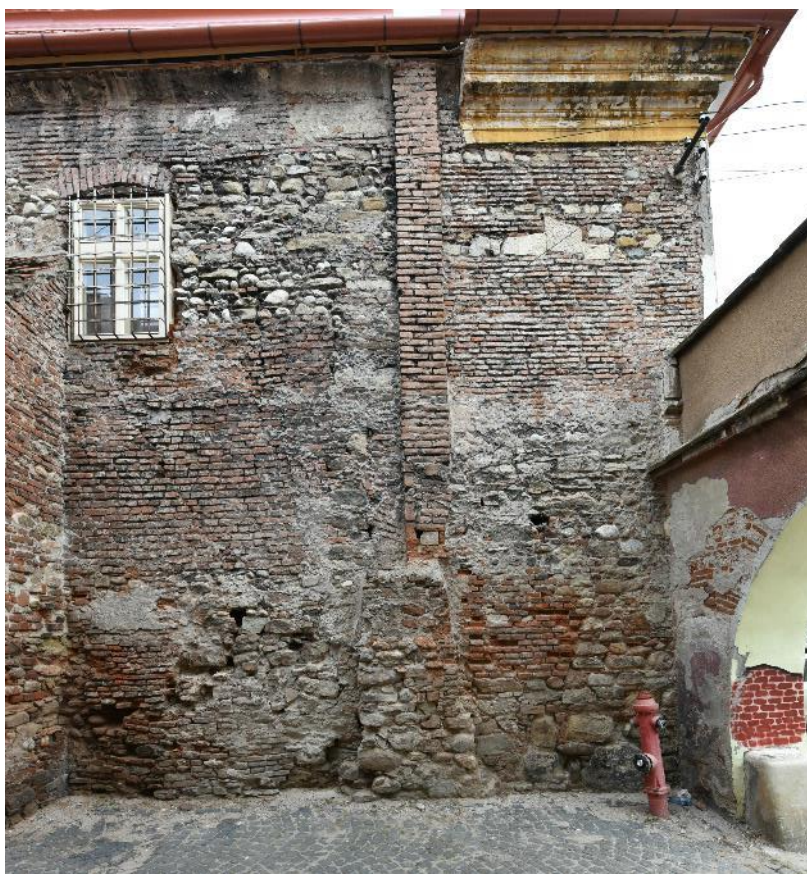
31. Fațada de est. Detaliu

32. Fațada de vest

33. Fațada de vest

34. Fațada de vest. Detaliu

35. Gangul porții. Vedere dinspre sud

36. Blazonul de pe ancadramentul gotic de poartă

37. Gangul porții. Segmentul baroc

38. Fragment dintr-un ancadrament renașcentist în poziție secundară. 1584

39. Fragment dintr-un ancadrament renașcentist în poziție secundară

40. Fragment dintr-un ancadrament renascentist în poziție secundară. 1617

41. Gangul porții. Vedere dinspre nord

42. Camera P2. Vedere spre vest

43. Camera P2. Vedere spre est

44. Camera P2. Ancadrament de fereastră

45. Camera P2. Ancadrament de ușă

46. Camera S1. Latura de sud

47. Camera S1. Latura de nord

48. Camera S2. Vedere înspre vest

49. Camera S2. Latura de sud

50. Camera S2. Detaliu

51. Camera S3

52. Coridorul S5

53. Camera S4

54. Camera S4. Ancadrament de ușă

55. Încăperea P3

56. Camera P4

57. Camera P5

58. Camera P5

59. Camera P6

60. Camera P6. Bolta

61. Casa scării

62. Casa scării. Podest

63. Casa scării

64. Mezanin. Camera I2

65. Mezanin. Camera I3

66. Mezanin. Ușa camerei I3

67. Camera E1. Latura de est

68. Camera E1. Latura de sud

69. Camera E2

70. Camera E3

71. amera E3. Latura de sud

72. Camera E4. Vedere înspre sud

73. Camera E4. Pictura murală

74. Camera E4. Tavan cu decor în stuc

75. Camera E5

76. Camera E5. Tavan cu decor în stuc

77. Camera E6. Latura de sud

78. Camera E6. Latura de vest

79. Camera E7. latura de nord

80. Camera E7. Latura de vest

81. Camera E8

82. Camera E8. Tavan

83. Camera E9

84. Camera E10

85. Intrarea în pod (E11)

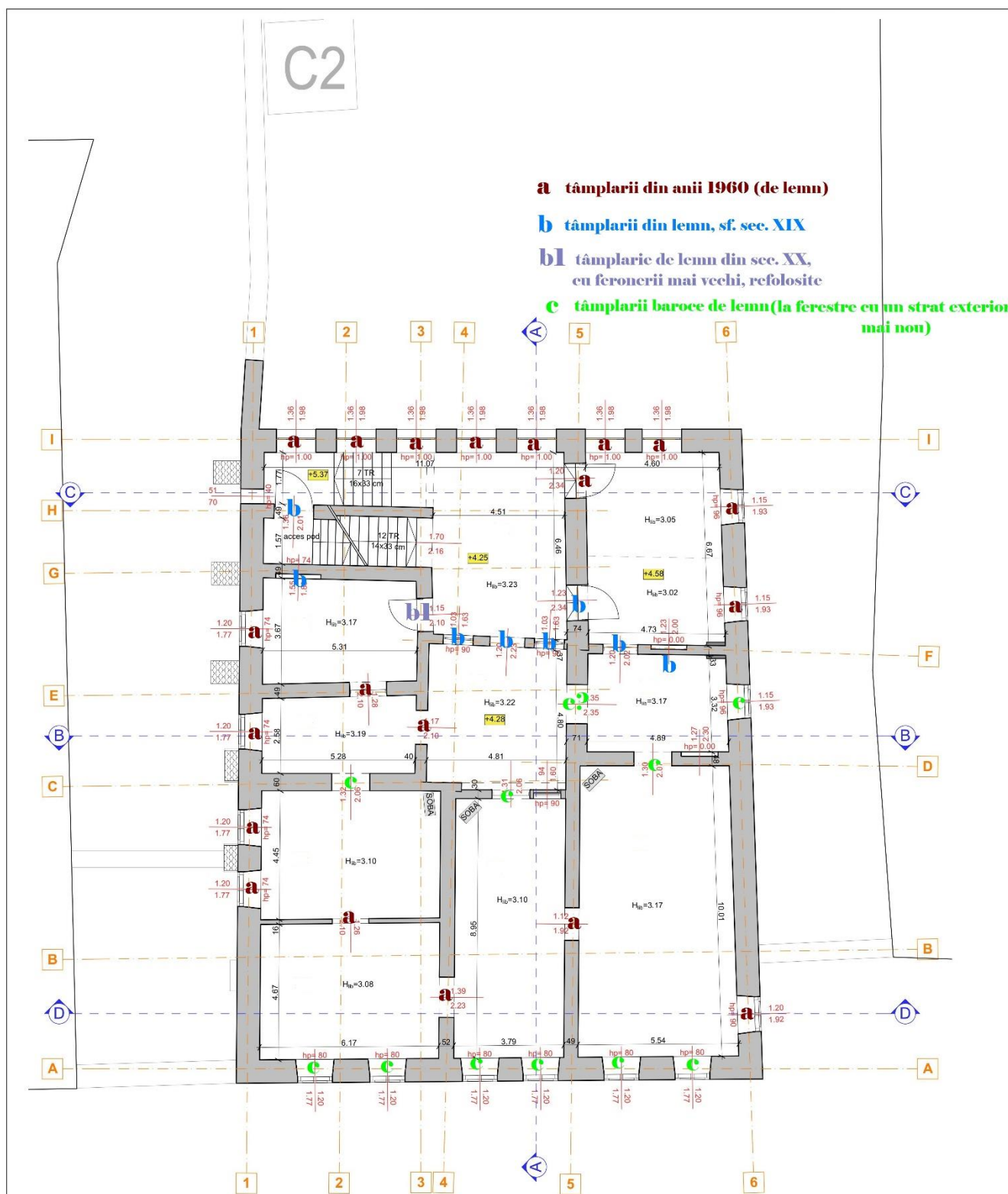
86. Scara podului cu treptele unei scări
mai vechi

87. Pod. Vedere generală

88. Coșul de fum principal

89. Situația tâmplăriilor istorice de la etajul clădirii

90. Ușa spre P3

91. Fereastră cu tâmplărie de la sf. sec.
XIX în P6

92. Tâmplăria barocă a accesului casei
scărilor

93. Canat de ușă mai nouă cu feronerie
din secolul al XIX-lea în E2

94. Ușă cu tâmplărie din secolul al XIX-lea
în E9

96. Ușa dintre E1 și E9

95. Detaliu feronerie uşii din E9

97. Ușa barocă dintre E8 și E7

97. Detaliu feronerie Ușa dintre E1 și E9

98. Ușa barocă dintre E5 și E10

99. Tâmplăria unei ferestre din anii 1960 în E7

100. Detaliu ușa barocă dintre E5 și E10

101. Detaliu ușa barocă dintre E5 și E10

102. Fereastră cu tâmplărie barocă
în E5

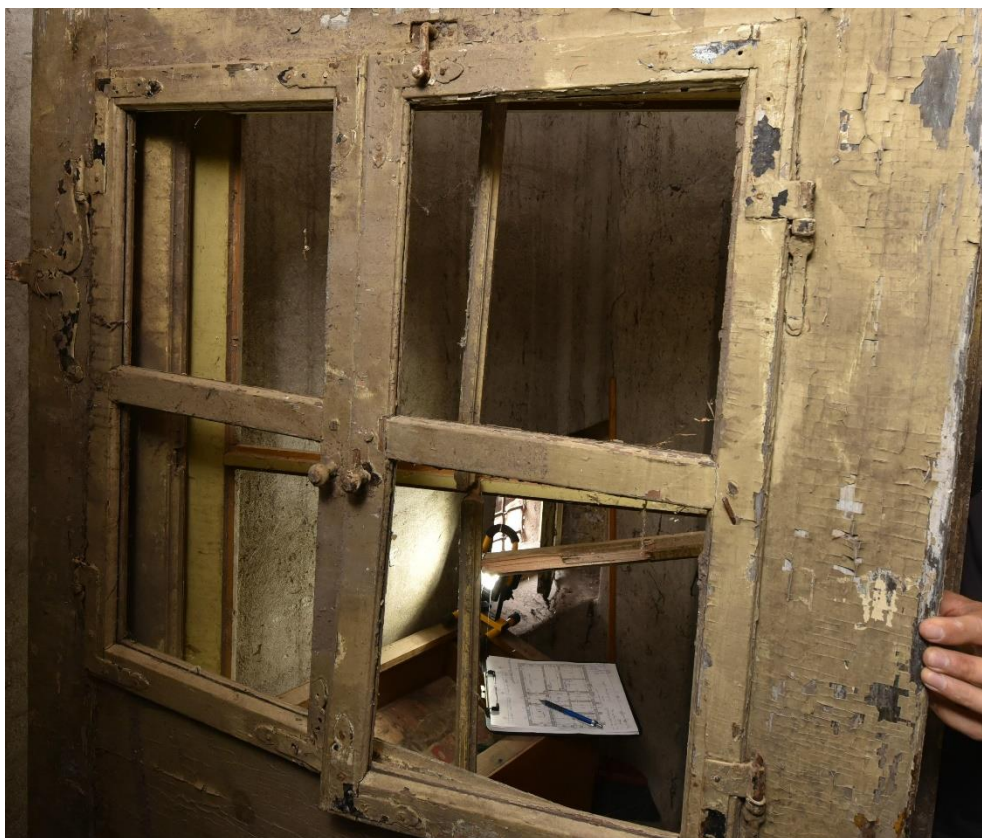
104. Canatul unei uși baroce în
podul casei

103. Fereastră cu tâmplărie barocă
în E4

105. Canatul unei uși din sec. XVII-
XVIII în podul casei

106. Detaliu ușa barocă din podul casei

107. Canat de ușă păstrat în podul casei, cu feronerie barocă refolosite

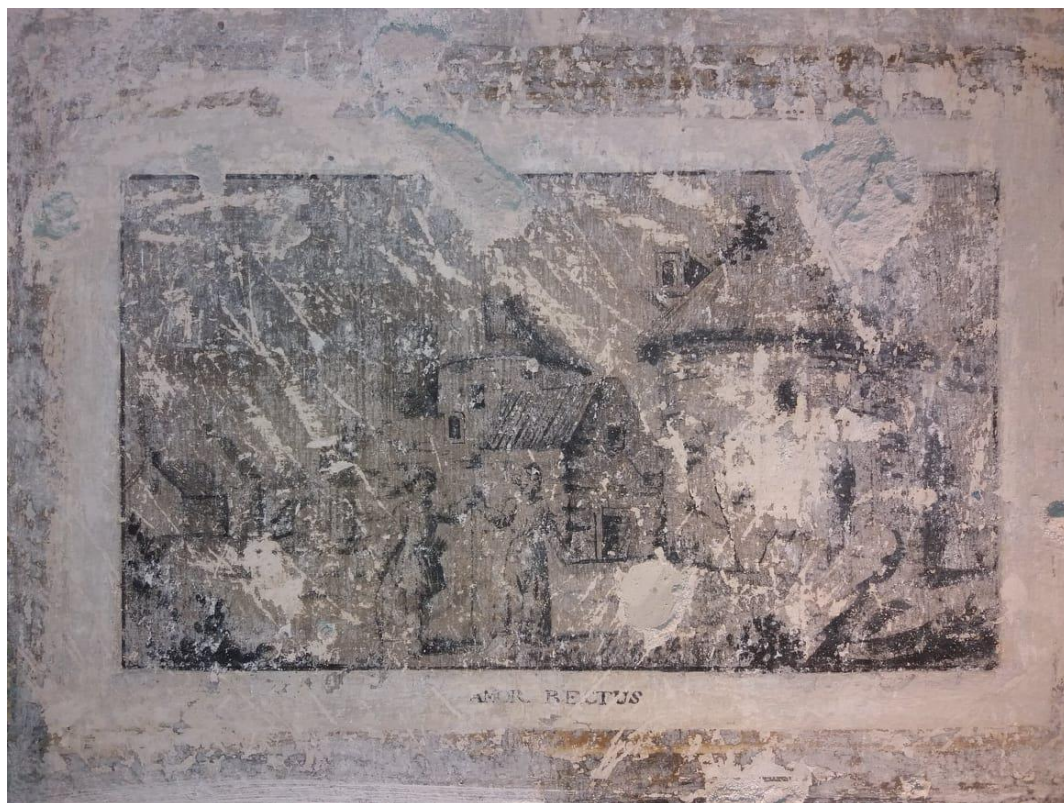
108. Canat de ușă păstrat în podul casei, cu feronerie barocă refolosite

109. Pictura murală de pe peretele estic din E7

110. Relief a unei nimfe adormite din grădina familiei Colocci din Roma, J.J. Boissard, 1597 (după Szentmártoni Szabó)

111. Detaliu picturi murale de pe peretele vestic din E4 (fotografie de Kiss Lóránd)

112. Pictura emblemei *Amor rectus* din ediția din anul 1615 a operie lui Ott van Veen *Amoris divinis emblemata* (sursa: Emblem Project Utrecht)

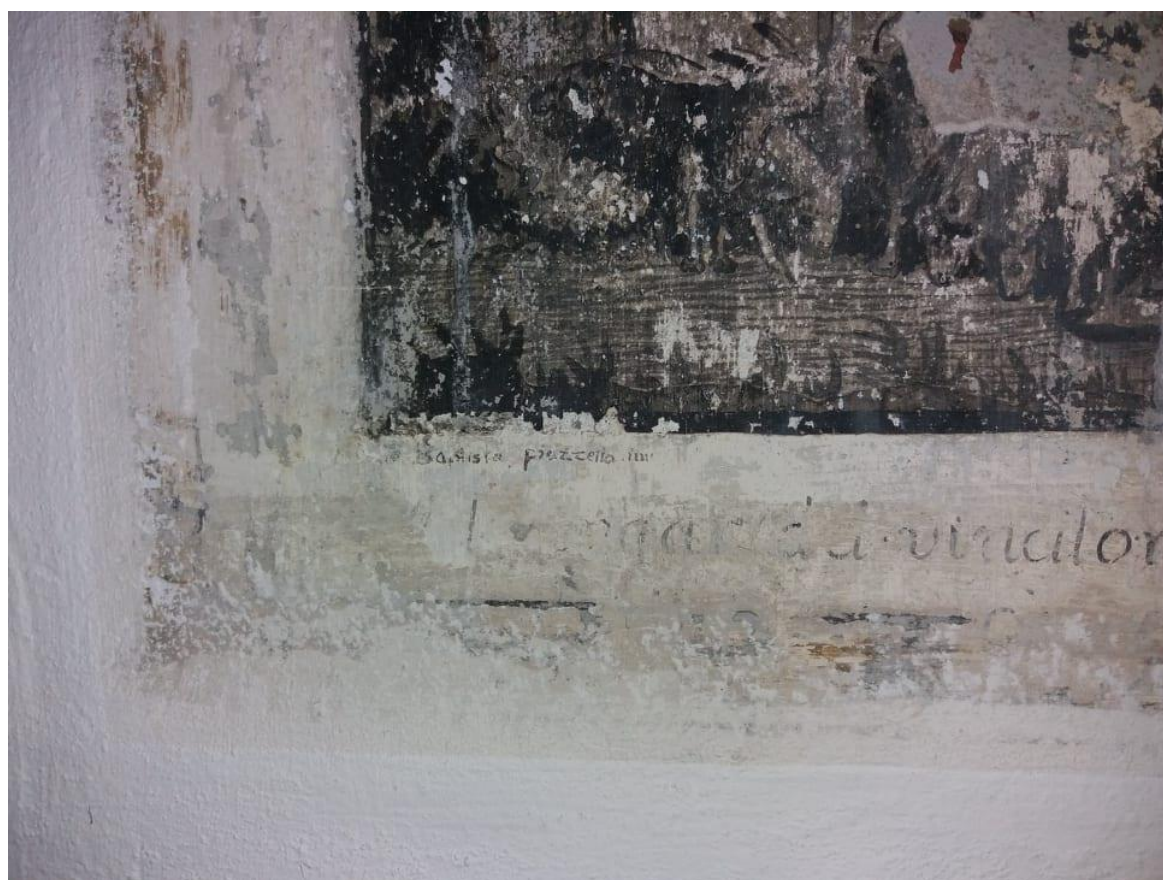
113. Detaliu picturi murale din E4

114. Pictura emblemei *Amor rectus* din ediția din anul 1615 a operie lui Ott van Veen *Amoris divinis emblemata* (sursa: Emblem Project Utrecht)

115. Detaliu picturi murale de pe peretele vestic din E4

116. Detaliu picturi murale din E4 (cu reprezentarea unei gravuri bazate pe un desen de Giovanni Battista Piazzetta) (fotografie de Kiss Lóránd)

117. Decorații cu gravuri în interioare rococo: Muzeul Joanneum, Graz, anii 1760-1770, provenit din palatul Seuer din Graz (sursa: siteul Muzeului)

118. Decorații cu gravuri în interioare baroce: palatul episcopal din Szombathely (Ungaria)